

LIPTON PETER – filozof, historyk nauki, ur. 9 X 1954 w Nowym Jorku, zm. 25 XI 2007 w Cambridge.

Ze względu na żydowskie pochodzenie, rodzice wyemigrowali z Niemiec do Nowego Jorku. L. uczęszczał do Ethical Culture Fieldston School, znanym „raju dla żydowskich ateistów”. W latach 1972–1976 studiował fizykę i filozofię na Wesleyan University (Middletown, Ct.). W 1976 rozpoczął studia na Uniwersytecie w Oksfordzie, gdzie w 1978 otrzymał bakalaureat w zakresie filozofii, na podstawie pracy *A Coherence Theory of Explanation*. W 1985 obronił pracę doktorską *Explanation and Evidence*. W latach 1982–1985 pracował na Clark University (Mass.), a w 1985–1990 na Williams College w Williamstown (Mass.). W 1991 podjął pracę na Wydziale Historii i Filozofii Nauki w Cambridge jako asystent-wykładowca. W 1994 awansował na wykładowcę, a w 1997 pierwszy został powołany na Katedrę im. Hansa Rausinga, ustanowioną dzięki hojności rodziny Rausingów. W 1994 został członkiem King’s College w Cambridge (Wielka Brytania); od 1996 był kierownikiem Wydziału Historii i Filozofii Nauki w Cambridge University.

L. wniósł istotny wkład w internetowy wortal Ask Philosopher, na którym odpowiadał na pytania dotyczące filozofii. Jest to ilustracja jego popularnego powiedzenia, że filozofowie powinni częściej kontaktować się ze światem („it’s very important that philosophers get out more”). Miał znaczący udział w dyskusjach bioetycznych. Przewodniczył m.in. pracom The Nuffield Council nad etycznym wymiarem farmakogenetyki, które zaowocowały dokumentem *Pharmacogenetics. Ethical Issues* (Lo 2003).

Był zdeklarowanym ateistą, ale praktykującym żydem zreformowanym (Reform Jew). Twierdził, że może zachowywać zwyczaje i kulturę żydowską oraz korzystać z nauk judaizmu przy rozwiązywaniu życiowych problemów moralnych bez wiary w Boga.

Ważniejsze prace L.: *Contrastive Explanation* (w: *Explanation and Its Limits*, C 1990, 247–266); *Inference to the Best Explanation* (Lo 1991, 2004²); *Is the Best Good Enough?* (Proceedings of the Aristotelian Society 93 (1993), 89–104); *Inference to the Best Explanation* (w: *A Companion to the Philosophy of Science*, Malden 2000, 184–193); *Is Explanation a Guide to Inference?* (w: *Explanation. Theoretical Approaches*, Dor 2001, 93–120); *Quests of a Realist* (Metascience 10 (2001) z. 3, 347–353); *What Good Is an Explanation?* (w:

Explanation. Theoretical Approaches, Dor 2001, 43–59); *Epistemic Options* (Philosophical Studies 121 (2004), 147–158); *Genetic and Generic Determinism. A New Threat to Free Will?* (w: *The New Brain Sciences. Perils and Prospects*, C 2004, 88–99); *The Truth about Science* (Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B 360 (2005), 1259–1269); *Waiting for Hume* (w: *Impressions of Hume*, Ox 2005, 59–76).

FILOZOFIA NAUKI I EPISTEMOLOGIA. Głównym obszarem zainteresowań L. była filozofia nauki i epistemologia. Zajmował się m.in. problemem indukcji i świadectw empirycznych, wnioskowaniem, wyjaśnianiem, prawami przyrody, realizmem naukowym. Podejmował zagadnienia z zakresu filozofii umysłu (problem umysł-ciało, treść mentalna), filozofii religii, bioetyki i historii nauki. Wśród filozofów najbardziej cenił D. Hume'a.

Największym wkładem L. do filozofii nauki i epistemologii jest książka *Inference to the Best Explanation*, w której analizował i rozwijał wprowadzoną przez Ch. S. Peirce'a abdukcję. Abdukcja polega na tym, że w obliczu zaskakującego zjawiska należy poszukiwać hipotezy, z której można dedukcyjnie wyprowadzić wniosek, iż zajdzie to zjawisko. Jeśli hipotez jest więcej, zgodnie z zasadą wnioskowania do najlepszego wyjaśnienia (*inference to the best explanation*; w skrócie: IBE), należy wybrać tę, która ma największą moc wyjaśniającą.

L. wprowadził rozróżnienie na wyjaśnienie najbardziej prawdopodobne (*the most likely*) i „najpiękniejsze” (*the loveliest*), które zapewnia najlepsze zrozumienie. Wyjaśnień tego drugiego rodzaju poszukuje się w nauce. Wyjaśnienie, że opium usypia ludzi, ponieważ ma *vis dormativa*, może być najbardziej prawdopodobne, ale nie dostarcza zrozumienia działania opium na ludzki organizm. Wg L., wyjaśnienie, które dostarcza najlepszego zrozumienia zjawiska, jest przez naukowców traktowane jako najbardziej prawdopodobne.

WYJAŚNIANIE KONTRASTOWE. Dopracowując koncepcję B. C. van Fraassena, L. zaproponował zgodną z IBE koncepcję wyjaśniania kontrastowego (*contrastive explanation*). Jego zdaniem, wyjaśnienie polega na znalezieniu odpowiedzi na pytanie: „dlaczego P, a nie Q?”, przez wskazanie takiego czynnika w historii przyczynowej P, któremu nie odpowiada żaden czynnik podobnego rodzaju w historii przyczynowej Q. Jako przykład, L. podał odkrycie przyczyny „gorączki połogowej” przez wiedeńskiego lekarza I.

F. Semmelweisa. Poszukiwał on odpowiedzi na pytanie, dlaczego na jednym oddziale położniczym jest wysoki stopień śmiertelności z powodu gorączki połogowej, a na drugim nie. Odrzucał kolejne hipotezy wyjaśniające, ponieważ nie ujawniały różnic w czynnikach przyczynowych działających na obu oddziałach. Śmierć kolegi, który zaciął się skalpelem używanym w prosektorium i zmarł na gorączkę połogową pozwoliła Semmelweisowi rozwiązać zagadkę. Na „feralny” oddział studenci przychodzili bezpośrednio z prosektorium. Postawił więc hipotezę, że przyczyną wysokiej śmiertelności na jednym oddziale, ale nie na drugim, jest zakażenie „trupim jadem”. Nakazał studentom myć ręce i poziom śmiertelności na obu oddziałach się wyrównał.

Zaproponowana przez L. teoria wyjaśniania miała z jednej strony spełniać warunki racjonalnego uzasadniania, a z drugiej oddać sprawiedliwość praktyce naukowej, nie popadając w trudności klasycznego ujęcia induktywistycznego. Powszechnie uważano IBE za koncepcję konkurencyjną wobec bayesianizmu głoszącego, że najlepsze wyjaśnianie to wyjaśnianie najbardziej prawdopodobne. L. w drugim wyd. książki o IBE twierdził, że oba podejścia się uzupełniają.

Zdaniem L., IBE ukazuje procesy zachodzące w kontekście odkrycia. Jeśli IBE jest właściwym modelem wnioskowań przeprowadzanych w nauce, największe prawdopodobieństwo (likeliness) i „najpiękniejszość” (loveliness) są koekstensywne. W opozycji do van Fraassena, L. bronił tezy, że stosowanie zasady wnioskowania do „najpiękniejszego” wyjaśnienia, jest prawdziwościorodne: teoria, która daje „najpiękniejsze” wyjaśnienie, jest zarazem teorią bliższą prawdy.

Odpowiadając na pytanie, kiedy teoria jest bardziej wiarygodna: gdy poprzedza wyniki (predykcja), czy gdy obejmuje wyniki istniejące (akomodacja), L. twierdził – co jest konsekwencją IBE – że predykcja bardziej świadczy o wiarygodności teorii. Akomodacja jest mocno podatna na preparowanie czy ukrywanie świadectw empirycznych, by nie podważyły proponowanej teorii. Jest to konsekwencją zaspokajania świadomych czy podświadomych pragnień zwolenników teorii, by się potwierdziła.

REALIZM NAUKOWY. L. bronił realizmu naukowego, rozwijając tzw. No-Miracles Argument (NMA), głoszący, że o prawdziwości teorii naukowych świadczą sukcesy empiryczne, które byłyby swoistym „cudem” bez założenia,

że teorie mówią coś prawdziwego o świecie. L. przedstawił zalety unifikacyjne realizmu naukowego, który dotyczy zarówno dziedziny obserwowalnej, jak i teoretycznej, podczas gdy podejścia alternatywne, np. empiryzm konstruktywny, zakładają rozdzielenie tych dziedzin, a nie potrafią określić między nimi granicy.

Próbując pogodzić sprzeczności między tekstami religijnymi a naukowymi, L. twierdził, że teksty religijne są konstruowane literacko. Ważny w nich jest morał, a nie prawdziwość przedstawianych zdarzeń. To rozwiązanie (L. nazwał je immersyjnym; *immersional solution*), nie wymaga wiary w Boga i jest istotne nie dla ludzi wierzących, tylko dla tych, którzy traktują teksty religijne jako źródło moralnej refleksji i tożsamości wspólnotowej.

Wbrew powszechnej opinii, iż wyniki badań genetycznych i sformułowana na ich podstawie teza determinizmu genetycznego zasadniczo podważyły tezę o istnieniu wolnej woli, L. twierdził, że pytanie o wolną wolę to pytanie o kontrolę, jaką nad swoimi działaniami ma podmiot, a nie o to, co kto o nim wie. Determinizm genetyczny nie stanowi zatem mocniejszego argumentu przeciwko istnieniu wolnej woli, niż dotąd wysuwane.

CIAŁO-UMYSŁ. Analizując relację umysł-ciało, L. rozpatrzył 4 przypadki, w jakich współlistnieją stany świadomości i aktywność mózgu: a) stany świadomości i aktywność mózgu to czysta koincydencja (odrzucał tę możliwość); b) stany umysłu i aktywność mózgu to skutek tej samej przyczyny, tak jak błysk i grzmot są skutkiem wyładowania elektrycznego piorunu (twierdził, że jest to możliwe, ale na pewno nie jest tak w każdym przypadku); c) istnieją między nimi rzeczywiste związki przyczynowe (*genuine causality*) – tak jak zależność zachodząca między wyładowaniem elektrycznym piorunu a błyskiem; d) są tożsame – jak foton i światło. L. nie dawał odpowiedzi na pytanie o zależność między procesami zachodzącymi w mózgu a stanami świadomości. Wskazywał jednak, jak badania nad tym problemem powinny być prowadzone. Sugerował, by naukowcy zajęli się związkami przyczynowymi, a pytanie, czym jest umysł, pozostawili filozofom. Odpowiedzi udzielane przez naukowców i filozofów nie będą wtedy sprzeczne, ale mogą być komplementarne. L. uważał, że przy obecnym stanie wiedzy oraz w najbliższym czasie nie jest możliwe uzyskanie jednego zunifikowanego wyjaśnienia zależności umysł-ciało. Przyszły rozwój wiedzy na ten temat

widział raczej w jednoczesnych odkryciach przy różnych podejściach, niż w próbie stworzenia jednego spójnego obrazu umysłu.

Połączenie bogatego dorobku naukowego ze zdolnością propagowania wiedzy sprawiło, że L. jest uważany za znaczącego epistemologa i filozofa nauki.

J. W. Carroll, *L. on Compatible Contrast*, *Analysis* 57 (1997) z. 3, 170–178; A. Grobler, *Metodologia nauk*, Kr 2006; T. D. Lyons, *Peter L., Inference to the Best Explanation* (recenzja), *The British Journal for the Philosophy of Science* 57 (2006) z. 1, 255–258; T. Lewens, *In Memoriam. Peter L.*, *PhS* 75 (2008), 133–139.

Rafał Lizut